

משפחה בשביל הצמיחה מחקר הערכה

רחל סבו-לאל איה אלמוג-זקן יואה שורק

עריכת לשון: רויטל אביב מתוק
תרגום לאנגלית (תקציר): נעמי הלסטד
עיצוב גרפי: ענת פרקו-טולדנו

המחקר בוצע ביוזמת מינהל שירותים אישיים וחברתיים במשרד העבודה, הרווחה
והשירותים החברתיים וג'וינט ישראל-אשלים ומומן בסיוע ג'וינט ישראל-אשלים

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | טבת תשפ"א | דצמבר 2020

רקע

מדיניות משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים בנוגע לילדים בסיכון אשר הוצאו מרשות הוריהם דוגלת בזכותו של כל ילד למשפחה מיטיבה וקבועה. אנשי המקצוע וקובעי המדיניות מסכימים כי המצב הטוב ביותר בעבור ילד הוא לגדול בבית הוריו ולהיות מטופל על ידם, וזאת בתנאי שהוריו אינם פוגעים בו ואינם מסכנים את שלומו, ושיש ביכולתם לספק לו סביבה מיטיבה ובטוחה. לכן, לפני הוצאת ילד מן הבית יש לוודא שהושקעו מרב המאמצים והמשאבים לשיקום ההורים תוך פרק זמן מוגדר.

תוכנית "משפחה בשביל הצמיחה" היא תוכנית מובילה של מינהל שירותים אישיים וחברתיים במשרד הרווחה. מטרת התוכנית היא לחזק ולשקם משפחות שילדיהן נמצאים בסיכון גבוה – בין הילדים בקהילה ובין שולבו בסיידור חוץ-ביתי – ולהבטיח לילדים משפחה מיטיבה וקבועה באמצעות ליווי וטיפול אינטנסיבי וקצוב בזמן שניתן לבני המשפחה. התוכנית החלה לפעול בשנת 2017 כפיילוט בחמש רשויות.

מטרת המחקר

המחקר הנוכחי נועד לבחון את תהליך היישום של פיילוט התוכנית, את תוצאותיו והשלכותיו, כמו גם את יציבות התוצאות כחצי שנה לאחר סיום התוכנית.

שיטת המחקר

במחקר נעשה שימוש בשיטות מחקר כמותניות ואיכותניות. חשוב לציין כי לצורך בחינת התוצאות נעשה שימוש במערך של מחקר ניסוי מבוקר הקצאה אקראית (randomized controlled trial) בקרב 224 משפחות.

ממצאים נבחרים

- **מאפייני המשפחות שנכנסו לתוכנית:** המשפחות שנכנסו לתוכנית הן משפחות מורכבות שיש להן קשיים בתחומים רבים. על פי תפיסות אנשי המקצוע, המשפחות המתאימות לתוכנית הן משפחות עם מוטיבציה לשינוי ויכולת להיעזר. להערכת אנשי המקצוע רק בקרב שני שלישי (67%) מן המשפחות שנבחרו לתוכנית הייתה להורים מוטיבציה לשינוי.

■ דרכי עבודה:

- העו"ס של התוכנית ליווה את המשפחות באינטנסיביות והקשר איתו נתפס כמתאפיין באמון, קירבה וחום. לצד זה התפקיד נחווה על ידי עו"ס התוכנית כתפקיד קשה יותר ומתגמל פחות מתפקיד עו"ס המשפחה במחלקה.

- כל משפחה בתוכנית קיבלה מספר רב של מענים מגוונים (מענים המיועדים להורים, מענים המיועדים לילדים ומענים המיועדים לכל בני המשפחה כיחידה אחת) ונעשה שימוש בסל מענים גמיש, בהתאם לצרכיה הייחודיים של כל משפחה.

- **משך התוכנית:** ההורים ואנשי המקצוע טענו כי משך הזמן להשתתפות המשפחות בתוכנית (שנתיים) איננו מספיק וכי לדעתם היא אמורה להימשך שלוש שנים.

- **תוצאות:** התוכנית הצליחה לשפר את מצבם של המשפחות והילדים ואת תפקודם. ברוב המדדים שנבחנו נראה שהשיפור במצבם של המשפחות והילדים בקבוצת הניסוי היה רב מן השיפור במצב המשפחות והילדים בקבוצת הביקורת. ואף יותר מכך, בקרב המשפחות והילדים בקבוצת הביקורת חלה למעשה החמרה ברוב המדדים שנבדקו, וההבדלים בין שתי הקבוצות היו מובהקים סטטיסטית. הממצאים בנוגע למניעת ההוצאה החוץ-הביתית הראו כי אף על פי שרוב הילדים (84%) בקבוצת הניסוי נשארו בקהילה, 79% מן הילדים נשארו בקהילה גם בקבוצת הבקרה, וההבדלים בין הקבוצות לא היו מובהקים סטטיסטית.

תמצית מנהלים

1. מבוא

מדיניות משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (להלן: משרד הרווחה) בנוגע לילדים בסיכון אשר הוצאו מרשות הוריהם דוגלת בזכותו של כל ילד למשפחה מיטיבה וקבועה. אנשי המקצוע וקובעי המדיניות מסכימים כי המצב הטוב ביותר בעבור ילד הוא לגדול בבית הוריו ולהיות מטופל על ידם, וזאת בתנאי שהוריו אינם פוגעים בו ומסכנים את שלומו, ושיש ביכולתם לספק לו סביבה מיטיבה ובטוחה. לכן, לפני הוצאת ילד מן הבית יש לוודא שהושקעו מרב המאמצים והמשאבים לשיקום ההורים תוך פרק זמן מוגדר.

תוכנית "משפחה בשביל הצמיחה" היא תוכנית מובילה של מינהל שירותים אישיים וחברתיים במשרד הרווחה. מטרת התוכנית היא לחזק ולשקם משפחות שילדיהן, בני 6-18, נמצאים בסיכון גבוה – בין הילדים בקהילה ובין הילדים שולבו בסידור חוץ-ביתי – ולהבטיח לילדים משפחה מיטיבה קבועה באמצעות ליווי וטיפול אינטנסיבי וקצוב בזמן שניתן לבני המשפחה. המשפחות המשתתפות בתוכנית הן משפחות שהמחלקה לשירותים חברתיים זיהתה כמשפחות שבהן להורים קשיים משמעותיים בתפקודם כהורים וכמבוגרים, ולכן ילדיהם נמצאים במצבי סיכון גבוהים (פיזי, רגשי-התפתחותי, חברתי).

התוכנית החלה לפעול בשנת 2017 כפיילוט במחלקות לשירותים חברתיים בחמש רשויות. התוכנית לוותה במחקר מעצב ומסכם שבחן את יישום התוכנית ותוצאותיה ושנועד לתרום להמשך פיתוח המדיניות והפרקטיקה של משרד הרווחה בנוגע לטיפול בילדים בסיכון שהוצאה חוץ-ביתית נשקלת בעבורם. המחקר בוצע על ידי צוות מחקר ממכון ברוקדייל בשנים 2017-2020.

2. המחקר

מטרת המחקר

המחקר הנוכחי נועד לבחון את תהליך היישום של פיילוט התוכנית "משפחה בשביל הצמיחה", את תוצאותיו והשפעותיו כמו גם את יציבות התוצאות כחצי שנה לאחר סיום התוכנית.

שיטת המחקר

אוכלוסיית המחקר

המחקר התמקד במחלקות לשירותים חברתיים (להלן: המחלקות) בחמש רשויות שנכללו בפיילוט (קריית גת, ירושלים, בני ברק, אור עקיבא וכפר מנדא). בכל מחלקה, כלל המחקר את צוותי המחלקה, את המשפחות שהשתתפו בוועדות תכנון טיפול והערכה ושהתקבלה ההחלטה או שנשקלה האפשרות שילדיהן יוצאו מן הבית וישולבו בסידורים חוץ-ביתיים ואת המשפחות שילדיהן נמצאים מחוץ לבית והוחלט או שנשקלה האפשרות בוועדות תכנון טיפול והערכה להחזירם לקהילה.

כלי המחקר ומערך איסוף הנתונים

א. בחינת יישום התוכנית וההשפעות על עבודת המחלקות ומערכת השירותים

- המחקר בחן את תהליך שיקום המשפחות החל מתחילת הפיילוט במשך כשלוש שנים. לשם כך, נאסף מידע מכלל המעורבים בתהליך השיקום בכלים שונים:
- **ארבעה ראיונות עומק** עם אנשי מקצוע במשרד הרווחה המובילים את התוכנית (נערכו בינואר-פברואר, 2017).
- **שבעה חקרי מקרה** על ילדים ומשפחות שטופלו במסגרת הפיילוט, במסגרתם ראיינו 21 מרואיינים במשך השנתיים האחרונות של המחקר.
- **סקר אינטרנטי בקרב אנשי המקצוע הרלוונטיים בכל מחלקות הפיילוט:** הסקר בוצע במהלך חמישה חודשים (פברואר-יוני 2020) בקרב אנשי המקצוע המטפלים במשפחות וילדים במחלקות הפיילוט. בסקר השתתפו 100 מתוך 138 אנשי המקצוע (72% אחוזי היענות).

ב. בחינת התוצאות בקרב הילדים והמשפחות

- כדי לבחון את התוצאות ואת ייחוס התוצאות לתוכנית נעשה שימוש במערך מחקר ניסוי מבוקר הקצאה אקראית (randomized controlled trial), המאפשר הסקה סיבתית בנוגע לתרומת התוכנית לפי משתני התוצאה שהוגדרו מתוך שאלות המחקר. משפחות המתאימות לתוכנית הוקצו באופן אקראי לקבוצת ניסוי, קבוצת ביקורת וקבוצת רזרבה (עתודה למקרה שמשפחה נופלת מאחת הקבוצות), באמצעות ניתוח מידע מכלי ועדות תכנון טיפול והערכה.
- **ניתוח מידע מכלי ועדות תכנון טיפול והערכה:** המעקב אחרי המשפחות נעשה עם כניסת המשפחות לתוכנית (OT): נותח מידע על 111 משפחות בקבוצת הניסוי ועל 113 משפחות בקבוצת הביקורת. לאחר שנתיים, עם סיום התוכנית (1T), נותח מידע על 107 משפחות שהיו בקבוצת הניסוי ועל 94 משפחות בקבוצת הביקורת (90% היענות).
 - **סקר מעקב על יציבות התוצאות בקרב עובדים הסוציאליים:** הסקר נערך כחצי שנה לאחר סיום התוכנית. מתוך 111 משפחות בקבוצת הניסוי מולאו שאלונים על 91 משפחות (82% היענות). אולם המידע נותח רק על 50 משפחות שסיימו את התוכנית לאחר שנתיים (ל-41 משפחות ניתנה הארכה של חצי שנה נוספת בתום התוכנית). מתוך 113 משפחות בקבוצת הביקורת מולאו שאלונים על 83 משפחות (73% היענות).

3. עיקרי הממצאים

3.1 יישום התוכנית

- **מאפייני המשפחות שנכנסו לתוכנית:** נראה כי המשפחות שנכנסו לתוכנית הן משפחות מורכבות שיש להן קשיים בתחומים רבים:
 - על שני שליש מן המשפחות (66%) דווח כי יש להן בעיה אחת לפחות במצבן הכלכלי ובתנאי הדיור שבהם הן חיות.
 - בשני שליש מן המשפחות (67%) יש הורה/ים שלהם לפחות בעיה אחת בתפקודם כמבוגרים: הורים שאינם עובדים (44%), לאחד מן ההורים לפחות יש מוגבלות (33%) וב-14% מן המשפחות אחד ההורים מכור.

גם מדדי התפקוד ההורי הצביעו על אחוז גבוה מאוד של ילדים (75%) שהוריהם התקשו בטיפול בהם: לא דאגו לצרכים הרגשיים של הילד (71%), לא טיפלו בילד ולא סיפקו לו השגחה יום-יומית (43%), לא הגנו עליו ממצבי סיכון (39%). על 24% מן הילדים דווח כי הם נפגעו או כי יש חשד שנפגעו בעבר מהתעללות פיזית או מינית במשפחה, ועל 6% דווח כי בעת כניסתם לתוכנית הם סבלו או שיש חשד שהם סבלו מהתעללות או מאלימות פיזית.

הילדים עצמם סובלים מבעיות בתחום הרגשי, החברתי והלימודי: הישגיהם הלימודיים של 38% מן הילדים אינם תואמים את גילם, ל-36% מן הילדים יש בעיה אחת לפחות בתפקוד הרגשי והחברתי, ל-32% מן הילדים יש לקות או מוגבלות מאובחנת, ל-30% יש בעיה אחת לפחות בהרגלי חיים בסיסיים (שמירה על סדר, ניקיון והיגיינה), ל-29% יש בעיה בתפקוד במסגרת לימודים או תעסוקה, 20% מפגינים לפחות התנהגות לא נורמטיבית אחת (שוטטות, התמכרות ועוד).

■ **תפיסות על מאפייני המשפחות המתאימות לתוכנית:** לדברי המרואיינים המשפחות המתאימות ביותר להשתתף בתוכנית, ושעשויות להפיק ממנה תועלת מרבית, הן משפחות עם מוטיבציה לשינוי ויכולת להיעזר. בפועל, להערכת אנשי המקצוע רק בקרב שני שליש (67%) מן המשפחות שנבחרו לתוכנית הייתה להורים מוטיבציה לשינוי במידה רבה ורבה מאוד.

■ **דרכי העבודה בתוכנית:**

□ **תפיסות על תפקיד העו"ס בתוכנית:** מאפייני התפקיד של העו"ס בתוכנית מותאמים לפרדיגמה של עבודה סוציאלית מודעת עוני: הוא מועסק בתוכנית במשרה מלאה ואחראי לליווי של 13 משפחות בלבד. מצב זה מאפשר קשר אינטנסיבי עם המשפחות, המתאפיין בזמינות ובגישות. במסגרת תפקידו נפגש העו"ס עם ההורים בביתם, מכיר מקרוב את התפקוד היום-יומי של כל בני המשפחה במישורים השונים וכן את מערכות היחסים במשפחה. נוסף על כך, הוא מתלווה אל בני המשפחה לשירותים שונים בתהליכים של מיצוי זכויות לשם חיבור אל השירותים, והוא זמין כל שעות היממה לסיוע בעיתות חירום. הקשר עם עו"ס התוכנית מתאפיין ביותר אמון, חום וקרבה לעומת הקשר עם עו"ס המשפחות במחלקה. עם זאת, תפקיד העו"ס בתוכנית נחוות בתור תפקיד קשה יותר ומתגמל פחות מתפקיד עו"ס המשפחה במחלקה. העו"סים שרואיינו טענו כי המחויבות למגוון רחב של משימות, ההיכרות עם כל משפחה והמחויבות האישית אליה וכן הזמינות בכל שעות היממה מטילים עומס רגשי רב. נוסף על כך, שכרם הנמוך, התגמול שאינו הולם ותנאי העבודה שאינם קלים, מביאים לגיוס עו"סים צעירים עם ניסיון מועט לתוכנית או לתסכול של העובדים. חיזוק לכך עלה בסקר אנשי המקצוע. אף לא אחד מעובדי התוכנית ציין כי הוא חש מתוגמל במידה רבה או רבה מאוד על תפקידו.

□ **סוגי המענים שניתנו למשפחות:** כל משפחה בתוכנית קיבלה מספר רב של מענים, והמענים היו מגוונים (מענים המיועדים להורים, מענים המיועדים לילדים ומענים המיועדים לכל בני המשפחה כיחידה אחת).

□ **תפיסות על מתן סל מענים גמיש:** בהתאם לפרדיגמה של עבודה סוציאלית מודעת עוני העובד הסוציאלי זקוק בראש ובראשונה לגיטימציה להתייחס לצרכים החומריים של האנשים שבהם הוא מטפל, ובהמשך גם לסל מענים גמיש. סל זה הוא תקציב תוספתי שמטרתו לסייע בהסרת גורמי הסיכון במשפחה ולשפר את תחומי התפקוד השונים באופן המותאם לצרכיה הייחודיים. הייתה שביעות רצון רבה בקרב רוב אנשי המקצוע וההורים מן השימוש בסל המענים הגמיש אך גם ביקורת. סל המענים הגמיש כולל תקציב ייעודי נפרד לסיוע חומרי ותקציב ייעודי נפרד לקבלת טיפול רגשי. חלק מן

ההורים ביקרו שיטה זו בטענה כי המחסור החומרי לא מאפשר פניות לטיפול הנפשי וכי יש להגדיל את התקציב החומרי על חשבון הטיפול הנפשי. ביקורת נוספת שנשמעה בנוגע לסל המענים הגמיש על ידי אנשי המקצוע שרואיינו היא בנוגע לקשיים בירוקרטיים שהיו במהלך התוכנית בניהול התקציב הגמיש ובשימוש בו.

▫ **תפיסות על דרכי עבודה נוספות הייחודיות לתוכנית:** אנשי המקצוע טענו כי העבודה על שילובם של ילדים בכנימות בהסכמת ההורים, שהתאפשרה בתוכנית בשל מאפייניה (עבודה אינטנסיבית עם המשפחות, יחסי אמון וקרבה עם העו"ס ועוד), ושיתוף הפעולה ההדוק בין עו"ס התוכנית לעו"ס הפנימייה תורמים לשיפור הקשר בין הילדים להוריהם וליצירת עורף משפחתי חזק יותר לאורך זמן.

■ **תפיסות על משך הזמן הרצוי להשתתפות בתוכנית ועל תהליך היציאה מן התוכנית:** ההורים ואנשי המקצוע טענו כי משך הזמן להשתתפות המשפחות בתוכנית (שנתיים) איננו מספיק וכי לדעתם היא אמורה להימשך שלוש שנים. מדברי ההורים ואנשי המקצוע עלה כי דרוש זמן רב עד לרכישת האמון של המשפחות בתחילת הדרך ולעיתים זה נובע מחוויות קודמות שחוו בקשר עם שירותי הרווחה שעבדו איתם בדרכי העבודה הרגילות. המרואיינים הסבירו כי לאחר שנתיים חל שיפור בהתנהלות המשפחתית הכוללת, אך הוא עדיין לא מספיק עמוק, יציב ואיכותי ויש סיכון שלא יישמר איכותי לאורך זמן. עוד נאמר כי הקושי עם משך התערבות של שנתיים נובע גם מחשש מפרידה מן העו"ס, שהפך במרוצת הזמן לדמות מרכזית בחיי המשפחות, ומחשש מכך שהמחלקות לא ערוכות לתת למשפחות מענה אינטנסיבי דומה לזה שקיבלו במהלך השתתפותן בתוכנית, מצב שעלול להביא לנסיגה מהירה בתפקוד המשפחתי הכולל.

■ **שביעות רצון מן התוכנית:** כל ההורים שרואיינו היו שבעי רצון מן התוכנית. הם ציינו לטובה את הגישה החיובית והמיטיבה שלה והכירו תודה על ההזדמנות שהייתה להם להשתתף בה.

3.2 התוצאות ברמת הארגון ובקרב הילדים והמשפחות

■ הממצאים בנוגע להשפעת התוכנית על המחלקה היו מעורבות. יש מחלקות שבהן התפיסה שעליה מושתתת התוכנית השפיעה על עבודתן ומחלקות שבהן הייתה התנגדות והתוכנית לא הוטמעה בשל עומס עבודה וריבוי תוכניות במחלקה, בשל חוסר הסמכות של מובילי התוכנית שהיו עובדים בתפקיד לא ניהולי ובשל מתן הדרכות על ידי גורם שלא מתוך המחלקה.

■ הממצאים מראים כי התוכנית הצליחה לשפר את מצבם ותפקודם של המשפחות והילדים.

▫ ברוב המדדים שנבחנו נראה שהשיפור במצבם של המשפחות והילדים בקבוצת הניסוי היה רב מן השיפור במצב המשפחות והילדים בקבוצת הביקורת, וההבדלים בין שתי הקבוצות היו מובהקים סטטיסטית. כך לדוגמה, היחסים בין ההורים של 45% מן הילדים בקבוצת הניסוי השתפרו לעומת היחסים בין ההורים של 25% מן הילדים בקבוצת הביקורת.

▫ בחינת היחס בין אחוז הילדים שמצבם ומצב משפחתם השתפר לאחוז הילדים שמצבם ומצב משפחתם הורע בקבוצת הניסוי בהשוואה לקבוצת הביקורת הראה כי בקבוצת הניסוי חל יותר שיפור מאשר הרעה ברוב המדדים שנבחנו, בעוד בקבוצת הביקורת חלה החמרה ברוב המדדים שנבדקו, וההבדלים בין הקבוצות היו מובהקים סטטיסטית.

■ הממצאים בנוגע למניעת ההוצאה החוץ-הביתית הראו כי 84% מן הילדים בקבוצת הניסוי נשארו בקהילה לעומת 79% מן הילדים בקבוצת הבקרה, וההבדלים בין הקבוצות לא היו מובהקים סטטיסטית.

3.3 יציבות התוצאות

מן הממצאים עולה כי חצי שנה לאחר סיום התוכנית, רוב הילדים בקבוצת הניסוי שמרו על יציבות התוצאות שנבחנו, ולפחות במחצית מן המדדים שנבחנו מצבם של הילדים בקבוצת הניסוי היה טוב יותר, וההבדלים בין הקבוצות היו מובהקים. כך, בקבוצת הניסוי 98% מן הילדים משולבים במסגרות לימוד לעומת 90% בקבוצת הביקורת, על 88% מן הילדים בקבוצת הניסוי לא היה דיווח על אירועי חירום לעומת 77% בקבוצת הביקורת, וההבדלים בין הקבוצות מובהקים.

3.4 המלצות

משפחות המתאימות לתוכנית: רצוי לגייס לתוכנית משפחות עם רצון להשתתף בתוכנית ועם יכולת להיעזר.

רכיבי התוכנית והפעלתה:

- מומלץ לחשוב על דרכים לשיפור תנאי העסקה והתגמול לעובדים בתוכנית.
- חשוב לפעול להסרת המחסומים הבירוקרטיים לשימוש בסל מענים גמיש ולהבטיח כי ייעשה בו שימוש מרבי בעיתוי הנכון.
- מומלץ ככל שניתן לאמץ את הגישה של שילוב הילדים במסגרות בהסכמת ההורים במקרים של הוצאת ילדים לסידור חוץ-ביתי. כמו כן במקרים שבהם יש ילדים במשפחה הנמצאים במסגרת של פנימיות, נדרש שעו"ס המטפל במשפחה יעבוד בשיתוף פעולה הדוק עם עו"ס הילדים בפנימייה.

משך התוכנית: רצוי לשקול להאריך את משך השתתפות של המשפחות בתוכנית, או לתת להן מענה ביניים בין המענה האינטנסיבי הניתן להן בתוכנית ובין המענה הניתן באופן שגור במחלקות.

הטמעת התוכנית במחלקות: כדי שהתוכנית תוטמע במחלקות ותגרום לשינוי בדרכי העבודה מומלץ כי:

- לתפקיד רפרנט התוכנית במחלקה ימונה אדם בעל תפקיד ניהולי במחלקה (ראש צוות/מנהל מחלקה)
- יינתן תגמול למדר"צ (מדריך ראש צוות) שמספק הדרכה אישית לעו"ס התוכנית, ואף יינתנו לו משאבי זמן נוספים לתפקיד זה
- יינתנו הדרכות והכשרות ייעודיות על תפיסת העבודה בתוכנית לעו"ס לחוק נוער וגם לעובדי המחלקה שאינם בתוכנית

הערכת התוכנית ותוצאותיה:

- המחקר הנוכחי בחן את יציבות התוצאות כחצי שנה לאחר סיום התוכנית. מומלץ לבחון את יציבות התוצאות לאחר זמן ממושך יותר, במיוחד עקב הארכת השתתפותן של חלק גדול מן המשפחות בתוכנית.
- המחקר הנוכחי בחן את התוכנית שפעלה כפיילוט בחמש רשויות. יש לבחון את תוצאות התוכנית במחקר נוסף לאחר שהתוכנית תפעל במחלקות באופן קבוע. יש לזכור כי נעשו שינויים במודל ההפעלה של התוכנית תוך כדי הפעלתה כפיילוט וייתכן שהייתה להם השפעה על תוצאותיה.

דברי תודה

תודותינו שמורות לאלו שבזכותם עבודתנו נושאת פרי, אלו שתּרמו למחקר מראשית הדרך ובמהלכו.

במשרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים – לאיריס פלורנטיין, סמנכ"לית בכירה וראש מינהל שירותים אישיים וחברתיים; לאסתי מרקוביץ', מנהלת תחום מענים למשפחות וילדים, מתכללת ארצית תוכנית "השביל המיטיב", אגף משפחה ילדים ונוער בקהילה; לד"ר יוסף (אסי) אהרונב, מנהל אגף מחקר, באגף בכיר למחקר, תכנון והכשרה.

תודה לכל חברי ועדת ההיגוי העליונה של התוכנית על הכרת החשיבות של המחקר.

בג'וינט ישראל-אשלים – לשרית ויזל, ראש תחום משפחה, ולשרי מאיר, מנהלת תוכנית הפיילוט הארצית.

תודה לרפרנטים של המחלקות – ירדן יצחקי מבני ברק, ראדיה חוסארי מכפר מנדא, אתי סתיו מקריית גת, רינה עמר ואושרת קזז מאור עקיבא, שולה וולף מגונן-ירושלים, יעל לוין מרמות אשכול-ירושלים, איתי שי ואביטל שטיין מלב העיר-ירושלים.

תודה לכל בעלי התפקידים שהסכימו לקחת חלק בראיונות ולכל העו"סים הייעודיים של התוכנית במחלקות הפיילוט.

תודה להורים שהשתתפו בתוכנית.

תודה לעמיתינו במכון מאיר-ס-ג'וינט-ברוקדייל: לבן שלומי, מנהל צוות איסוף נתונים, לצוות רכזי עבודת השדה וכן לצוות המראיינים.

ולבסוף, תודה מיוחדת לד"ר דימטרי רומנוב, היועץ המתודולוגי והסטטיסטי של המחקר.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
2	1.1 סקירת ספרות: שיקום משפחות – שימור המשפחה ואיחוד מחדש
7	1.2 תיאור התוכנית "משפחה בשביל הצמיחה"
10	2. המחקר
10	2.1 מטרת המחקר
10	2.2 שאלות המחקר
10	2.3 שיטת המחקר
15	3. ממצאים
15	3.1 יישום התוכנית
30	3.2 תוצאות ברמת הארגון
33	3.3 תוצאות ברמת המשפחות והילדים
41	3.4 יציבות התוצאות בקרב הילדים שנשארו בקהילה ומשפחותיהם
42	3.5 מגבלות המחקר
44	4. סיכום דיון והמלצות
44	4.1 יישום התוכנית
46	4.2 תוצאות ברמת הארגון
46	4.3 תוצאות ברמת הילדים והמשפחות ויציבותן
47	4.4 המלצות
49	עוד פרסומים של המכון בנושא
50	מקורות
59	נספחים
59	נספח א: השוואה בין קבוצת הניסוי לקבוצת הביקורת עם הכניסה לתוכנית
66	נספח ב: פירוט המענים שניתנו בתקופת המחקר למשפחות ולילדים בקבוצת הניסוי ובקבוצת הביקורת

רשימת לוחות

16	לוח 1: מאפייני הסביבה הביתית והמשפחתית של המשפחות שנכנסו לתוכנית
16	לוח 2: תפקוד ההורים כמבוגרים במשפחות שנכנסו לתוכנית
17	לוח 3: התפקוד ההורי והטיפול בילדים במשפחות שנכנסו לתוכנית
18	לוח 4: תפקוד פיזי, רגשי-התנהגותי, חברתי ולימודי של הילדים שנכנסו לתוכנית
25	לוח 5: סוגי מענים שקיבלו משפחות בקבוצת הניסוי ובקבוצת הביקורת

רשימת לוחות בנספחים

59	לוח א-1: מאפיינים סוציו-דמוגרפיים של המשפחות
60	לוח א-2: מאפייני הסביבה הביתית והמשפחתית
61	לוח א-3: תפקוד ההורה כמבוגר
61	לוח א-4: גיל הילדים
62	לוח א-5: הטיפול הורי בילדים
62	לוח א-6: אלימות והתעללות בעבר וכיום
63	לוח א-7: מצב התפתחותי ומוגבלויות של הילדים
64	לוח א-8: תפקוד ילדים בתחום הרגשי-התנהגותי, חברתי ולימודי
65	לוח א-9: השמה חוץ-ביתית של הילדים והתערבות לפי חוק הנוער
66	לוח ב-1: המענים שקיבלו משפחות בקבוצת הניסוי ובקבוצת הביקורת בתקופת המחקר

רשימת תרשימים

13	תרשים 1: מעקב אחרי קבוצת הניסוי וקבוצת הביקורת בשתי נקודות זמן
33	תרשים 2: שכיחות השיפור במצב הכלכלי ובתנאי הדיור
34	תרשים 3: שכיחות השיפור ביחסים במשפחה ובמקורות התמיכה
35	תרשים 4: שכיחות השינוי בתפקוד ההורה כמבוגר
35	תרשים 5: שכיחות השיפור בתפקוד ההורי
36	תרשים 6: שכיחות השיפור בהתפתחות הילד
36	תרשים 7: שכיחות השיפור בהרגלי החיים הבסיסיים של הילדים
37	תרשים 8: שכיחות השיפור בתפקוד הרגשי והחברתי של הילד
38	תרשים 9: שכיחות השיפור בתפקוד במסגרת הלימודים
39	תרשים 10: מדדים מסכמים – מאזן השינויים בסביבה המשפחתית והתפקוד ההורי
40	תרשים 11: מדדים מסכמים – מאזן השינויים בתפקוד הילד
42	תרשים 12: תפקוד הילדים והמשפחות – מדדים מרכזיים, השוואה בין קבוצת ניסוי לביקורת